

Lodewijk van Oord

Albrecht en wij

Roman

Cossee
Amsterdam

© 2014 Lodewijk van Oord
en Uitgeverij Cossee BV, Amsterdam
Omslagbeeld Green Renaissance/Michael Raimondo
Omslag Irwan Droog/Uitgeverij Cossee
Foto auteur privécollectie
Typografie binnenwerk Perfect Service, Schoonhoven
Druk CPI-Koninklijke Wöhrmann BV, Zutphen

ISBN 978 90 5936 523 0 | NUR 301
E-ISBN 978 90 5936 524 7

I

De gorgelende neussnuif van het nijlpaard, abrupt in de rede gevallen door getrompetter van twee olifanten, daarna een roekeloze brul uit de diepte van een leeuwenmuil. De medemens heeft een wekker, ik heb de monsterlijke klanken der natuur. Elke ochtend als ik naar de badkamer loop bedenk ik dat er beroerdere manieren zijn om wakker gemaakt te worden. In de spiegel werp ik een snelle blik op mijn driedagenbaardje, scheren lijkt me ook vandaag niet nodig. Het grootste deel van de dag zal ik thuis aan mijn keukentafel doorbrengen en werken aan de presentatie die ik aan het eind van de middag ga houden.

De dagen dat ik gehaast de grachten af fietste, van subsidiecommissie naar private mede-investeerder, van de bank naar het Filmfonds, met onder mijn snelbinders financieringsvoorstellen en *project proposals*, behoren gelukkig tot het verleden. Ik leef nu in een absolute jongensdroom, ben als hoofdpersoon gecast in de film waarvan ik zelf het scenario heb mogen schrijven. Inmiddels is het twee jaar geleden dat ik de stap nam waar velen van opkeken, maar die ik zelf nog altijd niet als een al te radicale overgang beschouw. Ik verruilde de geldwolven op de Herengracht voor de manenwolven in het hondenverblijf, de gieren aan het Museumplein voor hun vale soortgenoten in de monumentale roof-

vogelvolière. Die hele kudde aan spitsvondige, goedgebekte collega's heb ik eigenlijk nog geen seconde gemist: als ik de mensen uit mijn vorige leven in de stad tegen het lijf loop komen ze me als wezensvreemd voor, een gevoel dat haast wel wederzijds moet zijn. Het verplichte oppervlakkige gesprekje – hoe gáát het, ja, man, goed, druk, oké – stukt over het algemeen al snel, waarna een van ons zich met een matig excuus uit de voeten maakt.

Ik open mijn gordijnen en werp een blik naar buiten. Bewolkte lucht, wiegende toppen, gevallen blad op de perken en paden. Het is droog, maar zo te zien nog fris, met een stevige wind die weleens venijnig zou kunnen zijn. Uit de mand met vuile was haal ik mijn rode lievelingsshirt en trek daaroverheen mijn gelukscolbertje aan, het rafelige suède jasje dat ik een leven geleden voor een geeltje op het Waterlooplein heb gekocht. Dit is het jasje dat ik draag als het erop aankomt: in de hectiek van de laatste draaidag, bij de pitch van een nieuw scenario, of nu, op de ochtend voor de grote presentatie. Ik neem plaats voor de spiegel en open de voorpanden van het colbertje. In spiegelbeeld ontwaar ik het motto van mijn dierentuin, dat in zwarte letters over de kop van een cartooneske olifant gedrapeerd is.

NIJNSM zija zizigsm

Terwijl het koffiezetapparaat begint te pruttelen, trek ik de keukendeur open en stap naar buiten. Het ontwaken van de dag, de uren rondom zonsopkomst, daar draait het allemaal om. Ik heb een vaste route die me in een klein uur over

mijn favoriete paden zal leiden. Mijn wereldreis voor dag en dauw, of: mijn veldtocht voor het ontbijt. Niet alleen is het een prachtige wandeling, in alle rust en frisheid die de ochtend met zich meebrengt, maar meer nog is het een vorm van leiderschap, een manier om als directeur het bedrijf op de huid te zitten, om als eerste te weten hoe mijn dierentuin erbij staat, hoe de beesten eraan toe zijn.

Schuin tegenover de directeurswoning woont de kleine panda, altijd doezelend in haar eenzame boom. Elke ochtend als ik langslow klap ik even in mijn handen, waarna de panda kort haar lichtbruine kopje opricht, maar deze ochtend reageert ze niet. Ik klap opnieuw, ditmaal harder, maar zelfs de bonte bruine staart komt niet in beweging. Leuk beest, dat altijd precies doet waar ze zin in heeft. In een draf wandel ik langs kantoorgebouw De Verwachting naar de mensapen. Sinds ik directeur ben, heb ik over de chimpansee een aantal populaire studies gelezen. De meeste vrouwtjes zijn de afgelopen dagen vruchtbaar geworden, hun aarzen en genitaliën zijn zo roze als het glazuur op een tompouce, gezwollen als een ballon. In het apenhuis zie ik de jonge mannetjes rondspringen als losgeslagen pubers, hun hormonen achterna. De alfaman zit ondertussen geduldig te wachten, soeverein in zijn hoge nest van trekkerband en stro. Aan het primitieve gevrij van zijn jeugdige kameraden heeft hij geen boodschap. Inmiddels begrijp ik er het fijne van, ik weet dat hij het zich kan veroorloven te wachten omdat de vrouwtjes zich vlak voor hun eisprong vanzelf zullen komen aanbieden. Voor de jonge mannetjes is het gesleur en gevrij slechts kinderspel, de kans op bevruchting in de vroege fase gering. Pas op het toppunt van hun vruchtbaarheid zullen de vrouwtjes kieskeuriger worden. Op een bepaalde manier lijkt het sek-

suele gedrag in het apenhuis veel beschaafder dan het roeke-loze geneuk in de grootstedelijke mensenwereld.

Zodra ik de deur van het apenhuis achter me dichtsla hoor ik het luide gehuil van de wolven, een jeremiërend ge-jank dat bij mij altijd een rilling van ontroering voortbrengt. Het was een vraag geweest tijdens het sollicitatiegesprek, een van de luchtige beginvragen om het ijs te breken: wat ik zou doen als omwonenden klaagden over het nachtelijke gehuil van de wolven? Ik zal wat vreemd hebben opgekeken, ik kon me eenvoudigweg niet voorstellen dat er buurtbe-woners waren die dit echt deden. Dat bleek een vergissing, vooral op de Plantage Middenlaan zetelen enige fanatieke dierenhaters, die zich nog altijd niet verzoend hebben met het feit dat hier al anderhalve eeuw een dierentuin is, en dat die tuin bewoond wordt door enkele beesten die de nei-ging hebben bij zonsop- en ondergang instinctieve geluiden voort te brengen.

‘Ik zou ze een gratis jaarabonnement aanbieden,’ probeerde ik. ‘Ze uitnodigen langs te komen, de beesten te le-ren kennen, ze op waarde te leren schatten. Misschien moe-ten we eens een lekkere buurtbarbecue organiseren, een uitbundige vleesmaaltijd voor mens en wolf.’

De commissie schudde het hoofd. Het was allemaal al tevergeefs geprobeerd.

‘Ook de wolven zijn Amsterdammers,’ vervolgde ik op ernstige toon, ‘het is zaak ze dat uit te leggen. Met de omwo-nenden moet je te allen tijde in gesprek blijven. Een binnen-stadstuin als deze kan zich geen ruzie met de burens veroor-loven.’

De commissie knikte, en plaatste een goedkeurend vink-je achter de vraag.

Maleise tapirs zijn vreemde beesten, dieren waar alles fout aan is. Ik bekijk het jonge dier dat zijn jeugdige kleurpatronen aan het verliezen is, en daarmee steeds meer op zijn moeder gaat lijken. Zwart van voren, wit van achteren – wie dat bedacht heeft mag Joost weten. Meer dan elk ander dier bewijst de tapir dat de evolutie een even frivool als irrationeel proces is. *Survival of the weirdest*, daar lijkt het in de natuur nogal eens op neer te komen.

Ik wandel naar mijn meest indrukwekkende burens, de bewoners van het kolossale betonnen gorillahuis. De zeven westelijke laaglandgorilla's zijn niet zomaar gorilla's, hun wetenschappelijke naam indachtig zijn het waarachtige *Gorilla gorilla gorilla's* – de gorillaaste gorilla's aller gorilla's! In mijn verbeelding is dit beest onlosmakelijk met de bioscoop verbonden. Ik herinner me hoe mijn vader me bijna veertig jaar geleden meenam naar *Gonga: The Giant Jungle Monarch*, de blockbuster met Dan Shor, een hilarische film over een eenzame jongen in een grote stad, die vriendschap probeert te sluiten met een acteur in gorillapak. Omdat de jongen er niet in slaagt contact te leggen besluit hij het kostuum te jatten, waarna hij als gorilla probeert vrienden te worden met willekeurige stadsbewoners. Dit alles tevergeefs, in plaats van geaccepteerd te worden jaagt hij de mensen juist schrik aan. De gorillafilm bleef gedurende mijn jeugd een favoriet genre, en natuurlijk zag ik ook *Mighty Joe Young* van Ernest Schoedsack en de vele *King Kong*-varianties, waarvan de originele versie met Fay Wray nog altijd mijn voorkeur geniet. Als student filmproductie heb ik ze in de mediatheek van de academie allemaal opnieuw bekeken. Met een bevriende scenarist heb ik toen zelfs een treatment geschreven voor een eerste Nederlandstalige mensapen-

film, over een gorilla die uit Blijdorp ontsnapt, op zoek naar de jonge vrouw die hem in de ogen heeft gekeken. Het plan is nooit verder gekomen dan de burelen van het Filmfonds, waar geoordeeld werd dat de plot te ongeloofwaardig was, het verhaal te geforceerd. Na deze dappere jongehondenpoging besloot ik me voortaan maar te richten op de productie van conventionele films, van die fijne Vinex-verhalen over disfunctionele gezinnen en verwaterde huwelijken; realistische thema's vol levensechte personages, mensen van vlees en bloed, waarin de bioscoopganger zichzelf herkennen kon. Het werden stuk voor stuk commerciële successen. Het heeft ongetwijfeld met die films uit mijn jeugd te maken dat ik vaak het idee heb dat er in elke gorilla een mens verborgen zit. De strakke huid op het gezicht doet denken aan goedkoop plastic, de monsterlijke bewegingen lijken geregisseerd. Op de ruggen zoek ik nog altijd naar de rits van het kostuum, achter de ogen verwacht ik de verborgen blik van een stuntman. Ook deze ochtend liggen ze er weer als vermoeide filmsterren bij, als behaarde poppen op een verlaten set. Ze moeten het heet hebben in dat pak.

Ik verlaat het lekker warme gorillahuis, groet de immer schichtige moerasantilopen en loop met een grote boog om het insectarium heen. Kevers en sprinkhanen interesseren me nog altijd weinig, en inmiddels heb ik besloten dat ze het veld moeten ruimen. Hommels en torren achter glas – dat is toch meer iets voor de zolderkamer van een zot, niet iets waar een serieuze dierentuin zich mee moet bezighouden. Het insectarium is dan ook het enige gebouw dat ik zelden binnenga, hoezeer insectenverzorger Gré Samson me ook aanspoort eens naar de roofwantsen te komen kijken, de kolonie rode bosmieren te bestuderen, me te verwonde-

ren bij de termietenheuvel. Termieten, verdomme! Als het aan mij ligt worden ze weldra aan de miereneters gevoerd. Het verzet tegen mijn saneringsplannen wordt geleid door Samson zelf, die tientallen jaren geleden gepromoveerd is op geslachtsdeelvariëaties bij spinnen. Een paar maanden geleden vond ik een kopie van het lijvige proefschrift in mijn postvak, nog met de hand getypt op een oude schrijfmachine. *Voor Edo Morell*, stond er op de titelpagina, *in de hoop dat je mijn levenswerk in stand zult houden*. Met het gevoel dat ik mijn collega toch een kans moest geven begon ik te lezen, maar ook na tientallen pagina's wond de spinnenpik me nog altijd niet op. Halverwege de theoretische uiteenzetting van de onderzoeksvragen sloeg ik de dissertatie met een vermoeide zucht dicht.

Na een snelle blik op de machtige wisenten, die ikzelf liever Europese bosbizonzen noem, passeer ik de speeltuin. Op dit gedeelte van de route versnel ik altijd mijn pas, om vooral niet te lang naar de grootste zandbak van Nederland te hoeven kijken, de zompige vlakte die voor een Afrikaanse savanne moet doorgaan. Zelfs een klant met de grootst mogelijke verbeelding kan niet anders dan teleurgesteld raken, maar anders dan het insectarium is het een teleurstelling met ongekeerde potentie.

De Afrikaanse savanne – de hoogmoed het zo te durven noemen! Het is na mijn aanstelling het eerste gebied geweest waarvoor ik een concept ben gaan ontwikkelen. Marktonderzoek, daar was het mee begonnen, en in een poging met de belangrijkste doelgroep in gesprek te gaan ben ik de basisschoolklas van mijn dochter binnengestapt. Ik gaf de kinderen pen en papier, en vroeg ze zoveel mogelijk dieren die in Afrika leven te noteren. Een uur later wandel-

de ik met een stapel vrolijke hanenpoten terug naar mijn werkkamer. Het analyseren kon beginnen.

De kinderstatistieken logen er niet om: op een enkele misplaatste tijger en poema na noemden Elkes klasgenootjes vele dieren die inderdaad heel Afrikaans zijn, maar op de Amsterdamse savanne ontbreken: olifanten, neushoorns, nijlpaarden, leeuwen. Het tekort van de huidige Afrikaanse savanne laat zich gemakkelijk beschrijven: niet alleen wonen de verkeerde dieren op de juiste plaats, maar bovenal staan er veel geschikte dieren op de verkeerde plaats. Zo zijn onze olifanten van de Aziatische en dus verkéerde soort, de soort met de kleine oren. Aziatische olifanten zijn prachtig, daar gaat het niet om, maar op een Afrikaanse savanne kun je ze niet laten rondbanjeren. Natuurlijk hebben we leeuwen en wilde honden, maar die zitten in verblijven ver weg van de Afrikaanse savanne. Op een verregende struisvogel na sjokken daar eigenlijk alleen wat zebra's en witstaartgnoes rond, maar dat zijn natuurlijk weinig spectaculaire dieren. Een zebra is in wezen weinig meer dan een wandelende houtsnede, een gearresteerde ezel, en een gnoe oogt als een uitgehongerd en misvormd rund, met een kop die niet bij de rest van het lichaam past. *Survival of the ugliest*, ook daar heeft Darwin niet aan gedacht. Er restte mij maar één conclusie: het gebied dat nu met een flinke dosis branie de Afrikaanse savanne wordt genoemd mist een overkoepelende visie, het ontbreekt er aan de magnetische aantrekkingskracht die het woord 'Afrika' in elke dierentuin zou moeten oproepen.

Het olifantenvraagstuk bleek moeilijk op te lossen. Maandenlang heb ik achter de schermen geprobeerd andere dierentuinen zover te krijgen dat ze hun Afrikaanse olifanten

wilden ruilen voor onze Aziatische, maar niemand toonde interesse. Niet alleen Arnhem, Rhenen en Amersfoort, maar ook de directies in Parijs, Barcelona en Rome schudden minzaam het hoofd. Hoewel ze moesten toegeven dat ik een financieel aantrekkelijk aanbod had, bleven ze weigeren omdat ze het ongehoord vonden. Na deze tegenslag kwam ik op het idee de Aziatische olifanten in de verkoop te doen, en de opbrengst te gebruiken voor de aankoop van een aantal Afrikaanse soortgenoten. Ook dit bleek te controversieel: niet alleen was de ondernemingsraad mordicus tegen, bovendien heb ik mogen ontdekken dat de huidige olifanten onder de dierentuinen razend populair zijn; vooral stier Salman, die een grote schare trouwe klanten genereert. Nauwelijks had ik mijn voornemen in kleine kring gelanceerd of een *Petitie tot behoud van onze olifanten* deed de ronde, een sentimenteel stuk proza waar al snel duizenden handtekeningen onder stonden. Exit plan B – Salman en zijn koeien mogen blijven.

Mijn recentste olifantenplan is meesterlijk eenvoudig, onbegrijpelijk dat ik er niet eerder op ben gekomen. Al zullen de exploitatiekosten flink toenemen, het plan behelst een onweerstaanbare win-winsituatie voor alle betrokken partijen. Ik verwacht dan ook dat het bestuur met dit onderdeel van mijn masterplan zonder al te veel morren akkoord zal gaan. In de hoop de gevoelige snaar van de bestuursleden te raken heb ik de olifantenparagraaf met een historische knipoog *Tembo Returns* genoemd.

Ik passeer de altijd uitbundige wilde honden en ga even zitten op de nog vochtige reuzenkei bij de uilenruïne. Ik sluit mijn ogen en droom weg. Het oog van de uil behoort tot de meest verbazingwekkende instrumenten die de na-

tuur heeft voortgebracht. De uilenverzorger heeft me eens verteld dat een mens met uilenogen in staat zou zijn de ochtendkrant op vijf kilometer afstand te lezen. Ik ben niet de enige die zich verwondert over de uilen, ook menige klant blijkt gefascineerd door deze stoïcijnse persona. Vooral volwassenen reageren op de uilen als op een memento mori: je ziet ze kijken en denken, waarna ze een gruwelijk cliché de wereld in spuwen, vaak gelanceerd met de woorden 'Het doet je toch beseffen dat...'. De verleiding zulk gestamel belachelijk te maken kan ik goed weerstaan, elke klant die er twintig euro voor overheeft om in het aangezicht van een beest een beetje pseudofilosofisch te mijmeren heeft mijn zegen. Geen dierentuin kan zonder zulke halfbakken overpeinzingen, daar raak ik met de dag meer van overtuigd. Starend naar de sneeuwuil herinner ik mij het gesprek dat ik eens heb opgevangen tussen twee vrouwen, innige vriendinnen die zich voor hun verliefdheid niet leken te schamen. Ik kan me nog precies voor de geest halen hoe de een probeerde de ander samen met een forse oehoe op de foto te zetten. Het moest in één keer goed, aangezien ze een oude spiegelreflexcamera gebruikten met nog maar één foto op de rol. Het model filosofeerde er ondertussen levendig op los.

'Uilen zijn wijs, ze voorspellen het verleden,' hoorde ik haar zeggen, terwijl ze zo oorspronkelijk mogelijk probeerde te lachen.

De andere vrouw keek haar verbaasd aan. 'Ik dacht juist dat ze de toekomst voorspelden.'

Dit was het moment waarop ik me in het gesprek mengde. 'Jullie hebben allebei gelijk,' zei ik, waarna ik de inheemse Afrikaanse mythe vertelde over de uil die met geopende

ogen het verleden herdacht en met gesloten ogen de toekomst betreurde.

‘Treuren om de toekomst?’ zei de gefotografeerde vrouw. ‘Wat een deprimerend verhaal.’

‘Maar de toekomst blijft altijd onbereikbaar,’ wierp ik tegen. ‘Wat de uil er ook zal zien, hij weet dat hij de toekomst, net als de horizon, nooit zal bereiken. Maar het verleden ligt achter hem, dat kan hij met geopende ogen aanvaarden. Wat gebeurd is, vormt geen bedreiging meer.’

‘Dat is bij mensen dan wel anders,’ zei de vrouw met de camera. ‘Voor ons is het verleden een grotere bedreiging dan de toekomst. De geschiedenis spreekt in alles wat we doen of denken een woordje mee.’ Ze deed een paar stappen naar voren en duwde haar hoofd zo dicht mogelijk tegen het gaas. Vol concentratie keek ze naar de uil, die niet meer dan anderhalve meter bij haar vandaan op een boomstam zat. ‘Is dit het mannetje of het vrouwtje?’

‘Dat is Viola, het vrouwtje. Het mannetje is een stuk kleiner. Kijk, Bill zit daar achter op zijn stok.’

‘Haar ogen zijn een zwart gat,’ vervolgde de vrouw, terwijl ze haar lens richtte op het met mosterdgeel omcirkelde zwart van de pupil. ‘Het lijkt alsof alles erin zou kunnen verdwijnen.’

‘Hoe verder je inzoomt, hoe meer je van jezelf zult zien,’ zei ik. ‘In veel culturen wordt het uilenoog beschouwd als een spiegel die ons diepste wezen reflecteert.’ Hierna had ik de twee vrouwen een prettige dag gewenst en ze bij de uilen achtergelaten. Dit is misschien wel het mooiste aan een dierentuin. Op de meest onvoorspelbare momenten kunnen beesten de klanten aanzetten tot een gesprek met een wildvreemde over de meest persoonlijke

— | | —

onderwerpen – over leven en dood, over geloof en wetenschap, of zoals in dit geval over geschiedenis, toekomst en mythologie. Eigenlijk is een dierentuin de ideale ontmoetingsplaats voor vreemden. Mijn diergaarde als existentieel theater voor de mens, waarin beesten het publiek vormen, de vierde wand. Het lijkt me een mooie gedachte, een die ik zal proberen te onthouden, misschien dat het nog eens van pas komt.

Ik werp een blik op mijn horloge en hervat de tocht, langs de roofdierengalerij op weg naar het leeuwenterras. Aan de rand van het grasveld achter me staat het grootste taboe van de tuin, het weldadige monument ter nagedachtenis aan de oprichter. Vooral in de uitvoering van de leeuw aan de basis van de sokkel heeft de negentiende-eeuwse beeldhouwer meesterlijk gefaald, zozeer zelfs dat ik me kan voorstellen dat de echte leeuwen er nog dagelijks hooghartig om smalen. Arme kunst, die zulk een meedogenloze natuur tot leermeester heeft! In een van mijn eerste bestuursvergaderingen had ik zelfs geopperd een wedstrijd te organiseren voor het ontwerp van een nieuw monument. Een zaal vol opengezakte monden, totale stilte, alsof de paus in Rome zojuist de meest blasfemische vloeken uit zijn mond had laten rollen. Ik heb het erbij laten zitten. Dit was een gevecht dat me het voeren niet waard leek.

Ik groet de Chileense flamingo's, die nuchterig als altijd in de vijver staan, en wandel verder in de richting van de Zuid-Amerikaanse vlakte. De lama's liggen er deze ochtend als een stel verwende Latino's bij, terwijl de kuifhoenderkoeften zich elders in de wei staan op te maken voor een nieuwe dag in de etalage. Het blijft toch een ijdele bedoening, zo'n dierentuin, waarin er gekeken en vooral ook bekeken moet

worden, en de Zuid-Amerikaanse dieren lijken dit het beste te begrijpen.

Het is tijd om mijn veldtocht te beëindigen, tijd voor een sterke bak koffie. Nog even snel de papegaaien in de Prins Mauritsvolière (ze poetsen hun bekken, hoe schoon die ook zijn), waarna mijn tuin, de keukendeur, ontbijt. Aan de keukentafel start ik mijn laptop en open de presentatie waaraan ik enkele dagen heb zitten sleutelen. Mijn masterplan is al een jaar in de maak, maar vandaag zal ik het voor het eerst aan de voltallige bestuursraad voorleggen. Het is vooral van belang de plannen gedoseerd aan de man te brengen, de raad niet in één keer met een teveel aan radicale ideeën te overweldigen. De meeste leden van de bestuursraad zijn keurige mannen en vrouwen, burgers op leeftijd met conservatieve gedachten en breekbare harten, eigenlijk is alleen voorzitter Frank Rida gezegend met een progressieve blik, met opvattingen die je visionair zou kunnen noemen.

Terwijl ik de koffie tegen mijn verhemelte laat rondspoe- len denk ik nog even aan mijn nieuwe collega, wier kleine profielfoto op Skype ik opnieuw bekijk. Gedurende onze eerste korte ontmoeting heb ik zeker een lichamelijke spanning gevoeld, een licht erotische tinteling, een gevoel dat tijdens de digitale sollicitatiegesprekken alleen maar verhevigd is. Starend naar de beeltenis van Sariah Malan hoor ik de opwindende klank van haar stem, het exotische in haar Nederlands. Waar zou zij zich nu bevinden? Ze heeft een vroege vlucht genomen, en hangt nu waarschijnlijk boven een van die zielige hongerbuiklanden, misschien al wel boven de wouden van Congo.